

AYDIN OĞLU HIZIR BEY

*Hüseyin KAYHAN**

ÖZET

Hızır Bey, 1334-1348 yılları arasında kardeşi Umur Bey ile birlikte Aydın Oğulları Devletini yönetmiş, birlikte mücadelelere atılmış ve kardeşinin en büyük destekçisi olmuştu. Siyasî ve askerî faaliyetleri birlikte başarıyla yürütmüşler, kardeşinin 1348 yılında ölümünden sonra ise, 1360 yılında öldüğü tarihe kadar yalnız ve desteksiz kaldığı için aynı başarıyı tekrarlayamamıştı. Buna rağmen, onun dönemi siyasî alanda bir takım başarılarla sahne olmuştu. Bizans Devleti ile olan ilişkiler, Venediklilere tanınan ticarî imtiyazların benzerlerini Cenevizlilere de tanımak suretiyle bu devletleri Haçlı birliğinden koparıp, kendi çıkarları doğrultusunda Aydın Oğulları Beyliği ile iyi geçinmek zorunda bırakması siyasî alanda küçümsenmeyecek bir başarıdır.

Anahtar Kelimeler: Umur Bey, Hızır Bey, Aydın Oğulları, Bizans, Venedik.

AYDIN'S SON HIZIR BEY

ABSTRACT

Hızır Bey and his brother Umur Bey ruled Aydinogullari principality jointly between 1334 and 1348. Following the death of Umur Bey, Hızır Bey faced several problems on different fronts. Nevertheless, he coped well with the problems he faced.

Relations with Byzantium, commercial agreements made with the Genoese and Venetians to

*Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Tarih Bölümü, hukaturk@hotmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

open a breach among the crusader states were two policies that had important consequences.

Key Words: Umur Bey, Hızır Bey, Aydın Oğulları, Byzantium, Venice.

I. Hızır Bey'in İlk Devirleri

Germiyan Oğulları Beyliği'nin sübaşısı olan Mubârizeddîn Gâzi Mehmed Bey, başlangıçta bu beyliğin damadı olan Sasa Bey ile birlikte hareket etmiş, daha sonra ise onu ortadan kaldırarak, tek başına bütün Aydın ülkesine hâkim olmuştu (707/1307-1308).¹ Mehmet Bey, 727/1326-27 tarihinde, eski bir Türk an'anesine göre beyliğini beş oğlu arasında bölüşürmüştü: Ayasuluğ ve Sultanhisar'ı büyük oğlu *Hızır Şah*'a, İzmir'i *Umur Paşa*'ya, Bodemya (Ödemiş)'yi *İbrahim Bahadır Bey*'e, Tire'yi *Süleymanşah*'a vermiş, küçük oğul *İsa Bey*'i de, yine Türk an'anelerine göre, ata ocağını tütürecek olanın en küçük oğul olduğu anlayışından yola çıkarak, Birgi'de kendi yanında alikoymuştu.²

Enverî, Umur Bey'in 709/1309-10 yılında doğduğunu söylemektedir.³ Mehmet Bey'in 712 tarihli câmi kitabesinde Birgi'nin fethinin 707 yılında gerçekteştiđi⁴ ve hemen ardından bir anlaşmazlıktan dolayı Sasa Bey'in öldürüldüğu tahmin olunmaktadır.⁵ Enverî'ye göre, bu tarihte Mehmet Bey'in çocuğu olmadığı⁶ hesaba katılırsa, Hızır Bey'in büyük oğul olarak 707-709/1307-10 tarihleri arasında dünyaya geldiği anlaşılmaktadır.

Babasının sağlığında Hızır Bey'in faaliyetleri hakkında en geniş bilgiyi Enverî'den öğreniyoruz. Onun, bu dönemde kardeşi Umur Bey'in deniz seferlerine yardımlarda bulunduğunu görmekteyiz. Mehmet Bey'in Ayasuluğ'da inşa ettirdiği tersanede yapılan gemilerle Ege adalarına saldıran Umur Bey'in 1329 yılında 58 gemi ve 2.600 savaşıçından oluşun filosuyla Sakız adası üzerine yaptığı sefere, Hızır Bey de 22 gemi ve çok sayıda savaşıçısı ile yardımda bulunmuştu. Ayrıca, Ayasuluğ'dan Çeşme'ye kadar gelerek kardeşini yolcu etmiş, seferden döndükten sonra ise bizzat İzmir'e giderek, onu karşılamış ve yaptıkları hakkında bilgi almıştı. Umur Bey, yardımlarından ötürü

¹ H. Akın, *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, İstanbul, 1946, 25.

² Enverî, *Dustûr-nâme-i Enverî*, Nşr. M. H. Yınanç, İstanbul, 1928, 17-18.

³ Enverî, 18.

⁴ H. Akın, *Vesikalar, Birgi Kitâbeleri*, 1a.

⁵ Enverî, 24.

⁶ Enverî, a. g. y.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

ağabeyine ganimetten yüklü bir pay vermişti.⁷ Onun, Eğriboz adası üzerine yaptığı seferden dönüşünden sonra da ağabeyine ganimetten pay verdiği görülmektedir.⁸

Yunanistan'da bulunan Monembasya üzerine yaptığı seferinden döndükten sonra İzmir'e Umur Bey'i ziyarete giden Mehmet Bey'in yanında diğer kardeşleriyle birlikte Hızır Bey de bulunuyordu. Umur Bey, bu buluşmada ona ve diğer kardeşlerine bir takım hediyeler vermeği ihmal etmemişti.⁹

II. Hızır Bey'in İktidarı

1. Beylik Meselesi

Mehmet Bey'in 1334 yılında vefat etmesinden¹⁰ sonra beyliğin yönetiminin kimin tarafından yürütüldüğü konusu tam olarak halledilmiş değildir. Enverî, her ne kadar amcaları ve ağabeyinin rızasıyla Umur Bey'in Ulu Bey olduğunu beyan ediyor ise de¹¹, **9 Mart 1337** yılında Girit Dukası Giovanni Sanudo ve **1346**'da Sakız Cenevizlileri ile yapılan antlaşmalara ve hükümlerine bakıldığı zaman, Hızır Bey'in de bu görevi üstlendiği anlaşılmaktadır. Bu antlaşmalarda Hızır Bey "**Türkiye Beyi**" olarak gösterilmektedir. İtalyanların diğer beyliklerle yaptıkları antlaşmalarda buna benzer bir ifade kullanmamış olmaları, onun Batı Anadolu'nun en büyük Türk beyi olduğunu vurgulamak istediklerini göstermektedir. Bununla bağlantılı olarak, Enverî, Hızır Bey için "**Beyler Beyi**" demektedir.¹² Görüşümüzü destekler mahiyette, Hıristiyan devletlerle yapılan bütün siyasî görüşmelerde Hızır Bey ve Umur Bey birlikte bulunmuşlar ve ortak kararlar almışlardır: **1335**'de Bizans imparatoru ile yapılan Karaburun görüşmesi ve antlaşması, **Şubat 1348**'de İzmir'de Papalık Devleti ile gerçekleşen görüşme buna örnek olarak gösterilebilirler. Görünen odur ki, bilinenlerin aksine, Aydın Oğulları Beyliği'nde **1334-1348** yılları arasında çift başlı bir yönetim ortaya çıkmıştır.¹³

⁷ Enverî, 22-24; P. Lemerle, *L'Emirat d'Aydın Byzance et l'Occident Recherches sur "La Geste d'Umur Pacha"*, Paris, 1957, 59-60.

⁸ Enverî, 31.

⁹ Enverî, 33.

¹⁰ Enverî, 35.

¹¹ Enverî, a.g.y.

¹² Enverî, 69.

¹³ Enverî'ye dayanarak, genelde Umur Bey'in "Ulu Bey" olduğu yönündeki anlayış hâkim olmuştur (bkz. H. Akın, 38; İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Kara-koyunlu Devletleri*, Ankara, 1988, 105; P. Lemerle, 227). Buna karşın E. A. Zachariadou yukarıda belirttiğimiz **1337** antlaşmasını delil göstererek, Hızır Bey'in "Ulu Bey" olduğu yönünde görüş belirtmiştir (E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade, Venetian Crete and Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)*, Venice, 1983, 112 vd.).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Şüphesiz burada Umur Bey'in durumu önem kazanmaktadır. O, İzmir ve çevresine hâkim olarak, beyliğin yönetiminde siyasî ve askerî açıdan öne çıkmış siyasî bir kişiliktir. Hızır Bey daima ikinci planda kalarak, yönetimi neredeyse kardeşine bırakmış gibi görünmektedir. O, mevcut durumdan rahatsız olmadığı gibi, kardeşi ile birbirlerine devamlı destek olmuşlardır.¹⁴ Bu haliyle, Hızır ve Umur Beyler, Göktürklerdeki Bumin ve İstemi Kağanların, Selçuklulardaki Tuğrul ve Çağrı Beylerin rollerini üstlenmiş gibi bir görüntü sergilemektedirler.

2. Ailevi İlişkileri

Hızır Bey'in, kardeşi Umur Bey ile birlikte seferlere katıldığı görülmektedir: **1338-39** yıllarında yapıldığı tahmin edilen Ege Denizi ve Yunanistan seferlerine kardeşi ile birlikte katılmıştı. 110 gemi ile katıldıkları bu seferde ilkin Atina yağmalanmış, ardından Siphnos, Sikinos, Naksos, Paros adaları tahrip edildikten sonra Eğriboz adasına varılmış ve buranın Venedikli valisi tarafından karşılanmışlardı. Buradan Volo körfezine asker çıkararak Amavutların ve Sırpların ülkelerine (Teselya ve Epire) saldırarak bir kale zapt ve yağma edilmiş, ardından gemilere binilerek denizde bir Frenk gemisi ele geçirilip, Yunanistan'daki Thebes limanına çıkartma yapılarak orada bulunan Katalanlar yenilgiye uğratılmıştı. Bundan sonra denize açılarak Uskura ve Skyros adalarına gelinmiş ve buradan da Anadolu'ya hareket edilmişti. Yolda müthiş bir fırtına çıkarak bindikleri gemiyi batırmış ve boğulma tehlikesi geçirmişlerdi. Ancak Midilli valisinin gemileri tarafından kurtarılarak adaya çıkarılmışlar, onun tarafından çok sıcak karşılanmış ve misafir severliği ile tekrar kendilerini toplayıp, gemilerini tamir ettirdikten sonra aldıkları hediyeler ile birlikte İzmir'e hareket etmişlerdi. Oraya vardıklarında fırtına sebebiyle sağa sola dağılmış diğer gemiler de sonradan kendilerine katılmışlardı.¹⁵

Haçlı donanmasının İzmir'e düzenlediği saldırılarda, Hızır Bey'in diğer kardeşleriyle birlikte şehrin korunması için Umur Bey'e yardım ettiğini de görmekteyiz.¹⁶

Aydın Oğlu Mehmet Bey'in kardeşleri olarak gösterilen Hamza, Osman ve Hasan Beyler, kardeşlerinin ölümünden sonra, her

¹⁴ Enverî bunu, Hızır Bey'in ağzından, ölümü sebebiyle kardeşi için söylediği şu sözlerle belirtmektedir:

“Ben ölisarımdır ol olmazdan evvel

Ol benüm başum idi, ben kalesün.

Çok acı çeke benüm için özi

Akdt kan yaşu benüm için gözi.” 69.

¹⁵ Enverî, 40-43; M. H. Yınanç, *Düsturnâme-i Enverî'ye Medhal*, İstanbul, 1929, 39-40; H. Akın, 42.

¹⁶ Enverî, 60.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

halde kendilerini beyliği idare etmede ehil görmedikleri için, yeğenlerinin bu işi üstlenmesinin daha doğru olacağı kanaatına varmışlardı.¹⁷ Bu davranışın, beyliğin çıkarlarının her şeyden önce geldiği, siyasî ihtirasların bunun gerisinde kalması gerektiği anlayışının tipik bir misâlini teşkil ettiği açıktır. Hızır Bey'in, Umur Bey dışındaki kardeşleri ile ilişkileri hakkında fazlaca bilgi olmamasına rağmen, Aydın Oğulları ailesinin fertlerinin bir birlerine çok bağlı ve siyasî ihtirastan uzak oldukları anlaşılmaktadır. İlişkilerin onun ölümüne kadar çok iyi ve problemsiz yürüdüğü görülmektedir.

3. Dış İlişkiler

a. Papalık İle İlişkiler

Umur Bey'in her yıl yaptığı düzenli akınlarla epeyi zayıyata uğrayan Latinler durumu Papaya bildirerek, gerekli önlemin alınması ricasında bulunuyorlardı. Naksos dükası ile akraba olan ve aslen Rum olan Venedikli Marino Sanudo Torsello'nun yoğun çabalarıyla **6 Eylül 1332** tarihinde Venedikliler, Bizans ve St. Jean şövalyeleri arasında bir antlaşma imzalanarak, Türklere karşı bir birlik oluşturulmuştu. Bu antlaşmaya göre, 5 yıl boyunca uygun olan mevsimlerde hizmete ve sefere hazır insan, silah ve teçhizatça iyice donanmış 20 kadirgaya sahip olunacaktı. Bu gemiler **5 Nisan 1333** tarihinden itibaren Negrepont limanında hazır olacaklar, denize açılarak, Hıristiyan kıyılarını ve gemilerini Türk saldırılarına karşı koruyacaklardı.¹⁸ Fransa Kralı VI. Philip kurulan Haçlı ittifakına yardımı etmeği kabul etmişti.¹⁹ Papa XXII. Jean, Fransız Cepoy Senyörü Jean'ı Haçlı filosunun komutanı olarak tayin etmişti. Haçlı ittifakına katılacak olan Bizans İmparatoru asker değil de sadece gemi verecekti.²⁰ Oluşturulan filo **17 Eylül 1334**'te İzmir'e saldırdı ise de başarılı olamadı. Aynı yılın sonlarında Papa XXII. Jean'ın vefatı ve Fransa ile İngiltere arasında çıkan yüzyıl savaşları da buna eklenince Haçlı birliği belli bir süre için etkinliğini yitirdi.²¹

Haçlı birliğinin başarısızlığa uğrayıp, dağılmasından sonra Umur Bey'in seferleri yeniden başladı. Oldukça zarar gören Ege ve Akdeniz'deki Hıristiyanların şikâyetlerinin artması sonucu Papa VI.

¹⁷ Enverî, 35.

¹⁸ G. Martin Thomas, **Diplomatorium Veneto Levantinum, I. 1300-1350**, Venetiis, 1899; Trk. tr. Behçet Güçer, **Venedik ve Doğuya Ait Siyasi Akitler Mecmuası**, (TTK Ktp. Basılmamış Tercüme), I, 116-117; D. M. Nicol, **Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)**, Trk. tr. B. Umar, İstanbul, 1999, 185.

¹⁹ G. Martin Thomas, I, 123; S. Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Trk. tr. F. Işıltan, Ankara, 1987, III, 372; A. S. Atiya, **The Crusade in the Later Middle Ages**, London, 1938, 96-113.

²⁰ G. Martin Thomas, I, 126. Nikeforos Gregoras, Bizans imparatorunun bu ittifaka Latinlerin tehditleri sonucu girdiğini belirtmektedir (**Nicephori Gregorae Byzantina Historia**, Ed. L. Schopen, Bonnae, 1829-30, I, 523).

²¹ Enverî, 35; H. Akın, 39; P. Lemerle, 99-100.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Clement, **1342-43** yıllarında Kıbrıs Kralı, St. Jean şövalyeleri ve Venedik Docuna gönderdiği mektuplarla, Türklere karşı içerisinde Papalık Devleti'nin de bulunacağı ortak bir Haçlı ordusu meydana getirilmesini sağladı. Oluşturulacak ortak donanmanın en az 20 kadırgadan oluşması, bunların giderlerinin de taraflarca eşit olarak karşılanması karara bağlandı.²² 27 kadırga ve diğer yardımcı gemilerden müteşekkil filo, Martino Zaccaria komutasında harekete geçerek, İzmir'e saldırdı. Bu saldırıyı püskürtemeyen Umur Bey kıyı İzmir'i bırakmak zorunda kaldı (**8 Ekim 1344**). Saldırıda tersane ve donanma tahrip oldu.²³

Kıyı İzmir'in elden çıkması ile birlikte Umur ve Hızır Beyler bütün güçleriyle Yukarı İzmir'i savundular. Sonunda askerî başarıdan ümidini kesen Latinler, Ottaviano Zaccaria'nın aracılığı ile barış masasına oturmak zorunda kaldılar. Görüşmelerde Hızır Bey ve Umur Bey birlikte Aydın Oğulları Beyliği'ni temsil ettiler. **Şubat 1348**'de Latinlere Aydın Oğulları ülkesinde bir takım ticarî ayrıcalık ve kolaylıklar sağlayan, karşılığında da Kıyı İzmir'in boşaltılarak Umur Bey'e geri verilmesini öngören bir antlaşma hazırlandı. Fakat Papa VI. Clement bunu onaylamayı reddetti.²⁴ Barış yollarının tıkanması üzerine Kıyı İzmir'i savaşarak almaya çalışın Umur Bey, **Mayıs 1348**'de orada şehit düştü.²⁵

Kardeşi Umur Bey'in şehadetiyle en büyük desteğini kaybederek yalnız kalan Hızır Bey, beyliğin yönetimini yalnız başına yürütmeğe başladı. Bir yandan kardeşinin ani ölümüyle içerisine düştüğü üzüntü, bir yandan da yalnız kalmanın verdiği ruh hali ile Latinlerle olan problemleri barış yoluyla halletmeğe çalıştı. Bunun sonucunda **18 Ağustos 1348** tarihinde Hızır Bey ile Papalık Devleti arasında bir antlaşma imzalandı. Buna göre:

Haçlı birliğini oluşturan devletlerin topraklarına ve Aydın Oğulları ülkesine gelen veya dönen bütün tüccarlar tam bir güven içerisine olacak, canlarına, mallarına ve gemilerine zarar verilmeyecekti. Böylece korsanlık faaliyetlerine son verilebilecekti. Bu durum, antlaşmayı imzalayan taraflarca güvence altına alınmıştı. Aksi takdirde zarara uğrayan kişinin uğradığı kayıplar tazmin edilecekti. Tarafların gemileri antlaşmaya taraf olan ülkelerin kıyılarında kazaya uğrarsa, kurtarılan kişiler, mallar ve eşyalar koruma altına alınarak, gereken kimselere iade edilecekti. Ayrıca, Aydın Oğulları Beyliği'ne ait limanların gümrük gelirlerinin yarısı antlaşmaya taraf olan Hristiyan devletlere bırakılacak, Ayasuluğ'da Kıbrıs, Rodos ve Venedik

²² G. Martin Thomas, I, 136-140.

²³ G. Martin Thomas, I, 150; Nikeforos Gregoras, II, 689. Papa VI. Clement, **23 Aralık 1344** tarihinde bir mektup yollayarak, Haçlı filosunun başarısından ötürü Venedik Duçesi Andrea Dandolo'yu tebrik etmiştir.

²⁴ P. Lemerle, 226-227; ř. Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri, I. Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine**, İstanbul, 1990, 169-170.

²⁵ Enverî, 70; Nikeforos Gregoras, II, 835; P. Lemerle, 180 vd., 218 vd.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

devletlerine ait konsolosluklar kurulacaktı. En ağır madde de beyliğin donanmasının lağvedilmesi ile ilgili olanı idi. Hıristiyanlar eğer isterlerse bu donanmayı imha edebileceklerdi.²⁶

Bu bir ön antlaşma niteliğindedir. Çünkü geçerli olabilmesi için Hızır Bey'in Papa VI. Clementus'a elçiler göndermesi ve ona onaylatması şart koşulmuştu. Bunun üzerine Hızır Bey'in elçisi İzzeddin Balaban **Eylül 1348**'den sonra Avignon'a gitmiş ve orada altı ay kadar bekle antlaşmanın onaylanması için beklemişse de bu mümkün olmamış, neticede geriye dönmek zorunda kalmıştı.²⁷

Bu antlaşmanın yürürlüğe girmesini önleyen Papa, **1 Temmuz 1349**'da Hızır Bey'e bir mektup yollayarak, antlaşmayı niçin imzalamadığını izaha çalışmış, Venedik Cumhuriyeti ve Kıbrıs Krallığı ile bir araya gelerek antlaşma metnini tekrar gözden geçirmek zorunda olduğunu, ancak bu devletlerin elçilerinin **Mayıs 1350** tarihinden önce Avignon'a ulaşamayacaklarını belirtmişti.²⁸ Aydın Oğullarının İzmir'e tekrar saldıracağından emin olan Papa, Haçlı birliğinin bir an önce toplanabilmesi için zaman kazanmak amacıyla Hızır Bey'i oyalyordu. Zira, bu sırada Cenevizlilerle, Venedikliler arasında büyük bir ihtilaf ortaya çıkmıştı ve süratle tırmanmaktaydı. Bu amaçla **24 Kasım 1349** tarihinde Venedik duçesi Andrea Dandolo'ya gönderdiği mektupta Venedik-Ceneviz antlaşmazlığının yalnızca tarafları değil, Doğu'daki bütün Hıristiyanları tehdit ettiğini belirterek, Ceneviz ile olan anlaşmazlığın çözümü için derhal elçiler göndermesini tavsiye etmekteydi.²⁹ Papa bahsi geçen Venedik duçesine **11 Eylül 1350** tarihinde ikinci bir mektup göndererek, Haçlı birliğine dahil olan devletler arasındaki antlaşmanın yürürlüğünün devam edebilmesi için gerekli olan taraflardan birisinin antlaşmayı yenileme işini kendisinin yapmasını ve Aydın Oğullarından alınan İzmir'in korunması için gereken masrafların ¼'ünü kendisinin ödemesini rica ediyordu.³⁰

Papa'nın yeniden oluşturmağa çalıştığı Haçlı birliği fikri Venedik ve Ceneviz arasındaki ticarî rekabetten dolayı gerçekleşemedi. Zira, bu sırada Cenevizliler bütün Karadeniz ticaretini kontrolü altına almak için harekete geçmişler ve İstanbul boğazından yabancı gemilerin geçişini yasaklamışlardı. Bunu dinlemeyerek, kontrolden kurtulup boğazdan geçen bir çok Venedik gemisini takip ederek Kefe'de ele geçirmişlerdi (**1350**). Bu olay üzerine Venedik, Aragon hükümdarı IV.

²⁶G. Martin Thomas, I, 168-169; W. Heyd, I, 606; E. A. Zachariadou, 205-210 (Latince metin). Bu antlaşma 24 maddeden oluşmaktaydı.

²⁷ M. H. Yımanç, 81; Ş. Turan, 170; M. Delilbaşı, "Ortaçağ'da Türk hükümdarları tarafından Batılılara ahidnâmelerle verilen imtiyazlara genel bir bakış", **Bellekten**, XLVII/185 (1983), 100.

²⁸ P. Lemerle, 232; Ş. Turan, 170-171.

²⁹ G. Martin Thomas, I, 175.

³⁰ G. Martin Thomas, I, 176.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Peter ve arkasından da Bizans imparatoru Kantakuzenos ile ittifak kurarak, büyük bir donanmayı bölgeye intikal ettirdi. Bu donanma **13 Şubat 1352**'de Boğaziçi'nde Ceneviz donanması ile karşılaştı. Her iki taraf ta büyük kayıplar verdiler ve kesin sonuç alamadılar. Bu savaştan sonra taraflar arasındaki mücadeleler Akdeniz'de birkaç yıl daha devam etti. **1355** yılında, artık savaşıacak güçlerinin kalmaması sonucu, taraflar aralarında barış yaptılar.³¹

Bu antlaşmanın gerçekleşmemesi aslında Aydın Oğulları Beyliği'ni çok ağır yükümlülüklerden kurtarmıştı. Çünkü, bir ateşkesten öte, adeta siyasî ve ticarî teslimiyet görüntüsündeydi. Aydın Oğulları Beyliği'nin denizle teması kesiliyor ve toprakları Hıristiyanlar tarafından bir açık pazar haline getiriliyordu. Sonuçta yarı sömürge durumu ortaya çıkmaktaydı.

b. Venediklilerle İlişkiler

Venedik Cumhuriyeti, **1332**'de oluşturulan Haçlı birliğinden bir sonuç alınamaması üzerine, Aydın Oğulları Beyliği ile ilişkileri düzeltmek için Girit Dukası Giovanni Sanudo'yu görevlendirmişti. Bu dükanın Ayasuluğ'a Hızır Bey'in nezdine gönderdiği bir elçilik heyeti ile yapılan görüşmeler sonucunda **9 Mart 1337** tarihinde Aydın Oğulları Beyliği ile Venedik Cumhuriyeti arasında bir barış antlaşması imzalandı. Hızır Bey'den "**Türkiye Beyi**" diye bahseden ve 20 maddeden oluşan bu antlaşma hükümleri özetle şu başlıklar etrafında toplanmaktaydı:

Aydın Oğulları bir yıl boyunca Ege Denizi'nde donanmalarıyla seferde bulunmayacaklardı. Venedik Cumhuriyeti vatandaşı olan tüccarlar Aydın Oğulları ülkesinde serbest ticaret yapabilecekler ve belirlenen gümrük vergilerini ödeyeceklerdi. Ayasuluğ'da Venediklilere barınma, ticaret ve ibadetleri de dahil olmak üzere her türlü işlerini yürütebilecekleri yerler verilecekti. Buradaki Venediklilerin yönetimi ve temsili için, vatandaşlarının haklarını koruma yanında, onların her türlü davalarına bakarak yargılama ve infaz hakkına da sahip bir konsolosluk kurulacaktı.³²

Venedik Cumhuriyeti, Papanın **1348** antlaşmasını onaylamaması ve yeni bir Haçlı birliği oluşturma çabalarının sonuç vermemesi, daha da önemlisi Ceneviz Cumhuriyeti ile aralarındaki savaştan ötürü Türkiye'deki ticaretinin aksaması üzerine, Aydın Oğulları Beyliği ile mevcut gerginliğe son vererek, Kandiya Dukası Marini Mauroceno vasıtasıyla **7 Nisan 1353** tarihinde bir dostluk ve barış antlaşması imzaladı. Bu dükanın elçi olarak gönderdiği Franciscum de Firmo, Ayasuluğ'da Hızır Bey'in temsilcisi Hacı Salâheddin ile

³¹ G. Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, Trk. tr. F. Işıltan, Ankara, 1981, 486.

³² E. A. Zachariadou, 190-194 (Latince metin); Ş. Turan, 176.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

görüşmelerde bulunduktan sonra 26 maddeden oluşan bir antlaşma metni kabul edildi. Buna göre, Venedik ile on yılı aşkındır devam eden savaş hali sona eriyor; **9 Mart 1337** tarihli antlaşmada belirtilen bütün ticari haklar ve serbestiler geri veriliyor; konsolos bulundurma hakkı ve Venedik vatan-daşlarının yargılanması için Aydın ülkesinde yargıçlar gönderilmesi hakkı tanınıyordu. Ticari serbesti sadece Venediklilere değil, Grek ve Franklara da tanınıyor ve bunların Ayasuluğ'a serbestçe girip-çıkmaları temin ediliyordu. Ayrıca Ege'de bulunan birtakım Venedik adaları da bu antlaşmanın kapsamı içerisine giriyordu.³³

Göründüğü kadarıyla, yürürlüğe girmeyen 1348 antlaşmasının adeta benzeri ticarî yükümlülükleri içeriyordu. Sadece Venediklileri değil, bütün Rum ve diğer Avrupalı milletleri de kapsamı, belirtilen sonucu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle, bütün Avrupa'nın ticarî çıkarları korunmakta, Aydın Oğulları ülkesi ise yavaş yavaş bir müstemleke durumuna gelmekteydi.

c. Cenevizlilerle İlişkiler

Cenevizliler, Ege adalarında bulunan kolonilerinin ve prensliklerinin varlığının devamının denizci Türk beylikleri ile iyi geçinmelerine bağlı olduğunun bilincindeydi. Bu amaçla hem ilişkileri iyileştirmek, hem de Ege'deki varlıklarını koruyup, Anadolu ile olan ticaretlerini geliştirmek için Aydın ve Menteşe beylikleri ile ilişkilerini sağlamlaştırmağa çalışmaktaydılar. Bu amaçla **1346** tarihinde, hangi ülkeyle yapıldığı kesin olarak belirtilmemekle birlikte, muhtemelen Sakız Cenevizlileri ile bir antlaşma imzalandı

12 maddeden oluşan ve bir yıllık bir dönem için geçerli olacak bu antlaşmaya göre: Hızır Bey antlaşmayı imzalayan taraf ile karada ve denizde doğru, sadık, gerçek ve sağlam bir dostluk kuracaktı. Tarflara ait liman ve kaleler korunacak ve buralarda savaşılmayacaktı. Karşı tarafın tebaası korkusuz ve rahatça Hızır Bey'in ülkesinde ticaret yapabileceklerdi. Antlaşmayı imzalayan tarafın tebasına kendi halkı tarafından karada ve denizde zarar verilirse, Hızır Bey durumu düzelterek, açıklamada bulunacak ve suçluları cezalandıracaktı. Aynı şekilde Hızır Bey'in tebası da antlaşmayı imzalayan devletin hâkim olduğu yerlerde serbestçe ticaret yapabilecek, bunlar eğer diğer tarafın halkından zarar görececek olurlarsa, onlar da durumu düzelterek açıklamada bulunacaklar ve suçluları cezalandıracaklardı. Karşı tarafın gemileri yakalandığı takdirde içindeki insanlarla birlikte, eşyalarının değeri gönderilecekti. Aralarında bir antlaşmazlık çıktığı takdirde antlaşmayı imzalayan tarafın adamları Hızır Bey'in ülkesinde herhangi bir zarar görmeyecekti. Şayet diğer tarafın adamlarına karşı başka bir kavim saldırıda bulunacak ve onlar da yardım isteyecek olurlarsa bu istek yerine getirilecekti. Antlaşmayı imzalayan taraf her yıl Hızır Bey'e vergi

³³ E. A. Zachariadou, 211-216 (Latince metin); Ş. Turan, 178-179.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

ödeyecekti. Karada ve denizde bu yemini ve dostluğu koruyacağını tekrarlayan Hızır Bey'e karşı, diğer tarafın da aynı yemini tutması gerekecekti.³⁴

Haçlı birliğinin oluşturulamaması üzerine harekete geçen Hızır Bey, Venedik ile olan ihtilafını daha da derinleştirmek ve Haçlı birliğinden tamamen ayrılarak, kendi tarafına çekmek için Ceneviz ile **1351** tarihinde bir ticaret antlaşması imzaladı. Antlaşma Venedik ve Katalanlarla büyük bir mücadele içerisinde olan Cenevizliler açısından da oldukça önemli idi. Bu antlaşma ile Cenevizlilere, Aydın Oğulları topraklarında serbest ticaret ve Ayasuluğ'da konsolos bulundurma hakkı tanınıyordu. Bu konsolos, Venedikli meslektaşının görevlerinin aynısına sahip olacaktı.³⁵

Bu antlaşmanın yapılmasından sonra, Cenevizlilerin bölgedeki faaliyetlerine engel olarak, Anadolu'daki ticaretini emniyet altına almak için Türkleri baskı altına alıp, bölgeyi denetim altında tutmak isteyen Katalan-Venedik filosu **1351-1352** yılı kış mevsimini Ayasuluğ ve Balat limanlarında geçirmişlerdi.³⁶ Bu baskılar sonucunda Venedik ile **7 Nisan 1353** antlaşması imzalanmıştı.

d. İlhanlılarla İlişkiler

İlhanlılar Devleti, Ebû Said Bahadır Han'ın **1317**'de tahta geçmesinden sonra çöküş aşamasına girmişti. **1335** sonlarında onun ölümü sonucu başlayan parçalanma süreci ile yaklaşık çeyrek yüzyıl süren bir karışıklık dönemi yaşandı. Bu dönemde bile Moğolların yakındoğudaki hâkimiyetlerinin devam ettiğini görmekteyiz. Bu cümleden olarak, Hızır Bey döneminde, **751/1350** tarihinde, bütün Batı Anadolu'daki uç beylikleri gibi Aydın Oğulları beyliğinin de Toga Timur Han'a tâbi olduğu ve vergi verdiği anlaşılmaktadır.³⁷

e. Bizanslılarla İlişkiler

Bizans Devleti, **6 Eylül 1332** tarihinde Venedik ve St. Jean şövalyeleri ile bir antlaşma imzalayarak, Türklere karşı kurulan Haçlı birliğine katkıda bulunmak zorunda kalmıştı.³⁸ Bu birliğin başarısızlığa uğramasından sonra, saray nazırı Kantakuzenos'un çabaları sonucu, ortak düşmanları Latinler ve Osmanlılara karşı birlikte hareket etmek için Aydın Oğulları Beyliği ile temasa geçildi. **1335** yılı sonlarında Türklere

³⁴ E. A. Zachariadou, 201-204 (Yunanca metin).

³⁵ Ş. Turan, 181; W. Heyd, **Yakın-Doğu Ticaret Tarihi**, Trk. tr. E. Z. Karal, Ankara, 1975, I, 606; P. Lemerle, 233, n. 6.

³⁶ F. G. Dragomanni, **Collezione di Storie Italiane editi e inediti**, Firenze, 1844-1845, I, 158'den naklen W. Heyd, a.g.y., not. 1971.

³⁷ Abdullah b. Muhammed b. Giâ, **Kitâbu fi'l-Hisâb**, Ayasofya Ktp., No. 2756, 93a'dan naklen Z. V. Togan, "Moğollar devrinde Anadolu'nun iktisadî vaziyeti", **THİTM**, I, 33.

³⁸ Nikeforos Gregoras, I, 523; G. Martin Thomas, I, 116-117.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

ait *Karaburun*'da Bizans İmparatoru III. Andronikos Palaiologos (1328-41) ile yapılan ve tarafların anlaşmasıyla sonuçlanan görüşmede, Aydın Oğulları Beyliği'ni Umur Bey ile Hızır Bey, birlikte temsil ettiler.³⁹ Bu antlaşmadan hemen sonra Bizans İmparatoru III. Andronikos'un Cenevizlilerin eline geçen Yeni Foça'yı kuşattıktan sonra Aydın Oğulları ve Saruhan Oğulları beyliklerinden yardım istemesi üzerine, her iki beylik yardım ederek birlikte burayı Bizans adına ele geçirmişlerdi.⁴⁰ 1337'de çıkan Arnavutluk isyanı, çekirdeğini Aydın Oğullarının gönderdiği 2.000 kişilik Türkün oluşturduğu yardım kuvveti sayesinde, Bizans ordusu tarafından bastırabilmişti.⁴¹

III. Andronikos'un **Haziran 1341** tarihinde ölümü üzerine, yerine geçen oğlu V. Ioannes'in yaşının küçüklüğünden dolayı, yerine Kantakuzenos nâiblik etmeğe kalkışınca güçlü bir muhalefet ile karşılaşmış ve bunun sonucunda İstanbul'u terk ederek, Didymoteikhos'a çekilip, kendisini imparator ilân etmişti. Bu andan itibaren taraflar arasında bir iktidar mücadelesi başlamıştı. Kantakuzenos, **1342** sonlarından itibaren dostu Umur Bey'in yardımları ile Trakya'yı itaat altına almayı başardı. Bizans'ın Bulgaristan sınırında yuvalanan ve Kantakuzenos'a muhalefet eden Hayduk Momçilo adlı maceraperest, bizzat Umur Bey tarafından ortadan kaldırıldı (**1345**). Bu ve diğer Türk beyliklerinin destekleri sayesinde Kantakuzenos **Şubat 1347**'de Bizans tahtını ele geçirdi.⁴²

f. Komşu Anadolu Beylikleri İle İlişkiler

Aydın Oğulları Beyliği'nin komşu Türk beylikleri ile ilişkileri dostane bir şekilde gelişmişti. Bunlardan Saruhan Oğulları ile her dostluk çerçevesinde gelişen ilişkilerde, zaman zaman birlikte Hıristiyanlara karşı mücadele edilmişti. İzmir'in Haçlı donanması tarafından ilk kuşatılmasından sonra **1334-1335** yıllarında Yunanistan'daki Monembasia ve Mora üzerine yapılan seferi Umur Bey ile Saruhan Oğlu Süleyman Bey birlikte gerçekleştirmişlerdi.⁴³ Daha sonra bir takım sınır anlaşmazlıkları olmuş ise de, bu hiçbir zaman tarafları savaşa sürüklememişti. İzmir'in Haçlılar tarafından işgal edilmesinden sonra Umur Bey'in hem ganimet almak, hem de dostu Kantakuzen'e yardım etmek için 20 bin kişilik bir kuvvetle karadan Trakya taraflarına doğru gerçekleştirdiği harekâta Saruhan Oğlu Süleyman Bey'in yine birlikte

³⁹ Enverî, 39-40; P. Lemerle, 108-115; H. Akın, 41; D. M. Nicol, 187. Bu antlaşmaya göre, Bizans Aydın Oğulları Beyliği'ni devlet olarak tanıyacak, her yıl 100.000 *hyperpyra* ödeyecek ve Alaşehir'den vergi almaya devam edecekti. Buna karşılık Aydın Oğulları bundan sonra Bizans'a ait topraklara saldırmayacak, ihtiyacı olduğu zaman imparatora yardım edecekti.

⁴⁰ P. Lemerle, 110-111.

⁴¹ P. Lemerle, 116; G. Ostrogorsy, 468; D. M. Nicol, 192.

⁴² G. Ostrogorsky, 470-479; D. M. Nicol, 212-223.

⁴³ Enverî, 36-38; M. H. Yınanç, 34-35.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

hareket ettiği gör÷lmektedir. Fakat onun hummadan ölümlü üzerine bu sefer yarım kalmıştı. Yine, iki beylik arasında sınır ihtilafı bu seferin başlangıcında Umur Bey tarafından, Saruhan Beyliği'nin lehine çözümlenmişti.⁴⁴

Komşu Menteşe Beyliği ile ilişkiler de dostluk ve Hıristiyanlara karşı işbirliği şeklinde gelişmişti. Bu amaçla taraflar arasında akrabalık kurulduğu da gör÷lmektedir. Bu cümleden olarak, Hızır Bey'in küçük kardeşi Süleyman şah'ın Menteşe Oğlu Orhan Bey'in kızı ile evli olduğunu görmekteyiz.⁴⁵

Venedik Cumhuriyeti senatosu **22 Haziran 1332** tarihinde aldığı kararla, üzerine Haçlı donanması gönderilen Aydın Oğulları ÷lkesine her türlü malın gönderilmesini yasaklamıştı. Tam bu sırada Ağrıboz adasına yapılan ortak seferden sonra izlenecek siyaset konusunda gör÷ř ayrılığının ortaya çıkması üzerine Aydın Oğulları ile Menteşe Oğulları Beyliklerinin arası açılmıştı. Durumdan yararlanmak isteyen Venedik, Menteşe Oğlu Orhan Bey'i Aydın Oğulları'na karşı kullanmak istemiş ise de, Orhan Bey'in basiretli tutumu sayesinde başarıya ulaşmamıştı. Dolayısıyla, iki beylik arasında ilişkiler düşmanlık durumuna gelmemişti.⁴⁶ Bu da, gâzi beylikler arasında ortak amaçlar doğrultusunda, çok sağlam ilişkiler kurulduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Aydın Oğulları'nın dostane ilişkilerde bulunduğu komşularından birisi de Moğol hâkimiyetinden sonra Anadolu'da kurulan ilk beylik olan Denizli'deki İnanç Oğulları Beyliği olmuştu. Kaynaklarda fazla bilgi bulunmamasına rağmen, Moğolların Anadolu'daki genel valisi Temürtaş'ın **1327** yılında Türkmen beyliklerini sindirme harekâtı sırasında, Aydın Oğulları Beyliği'nin ona savaşmadan itaat ettiği, hatta Temürtaş'ın sevgisini kazanan Umur Bey'in onunla birlikte olduğu gör÷lmektedir. Umur Bey, onun isteği doğrultusunda Denizli'ye gelerek, anlaşıldığı kadarıyla şucâeddin İnanç Bey'in isyancı Türkmenlere katılmayarak Temürtaş'a itaat etmesini sağladıktan sonra, Bedreka vergisinin (kervan ve yolların muhafızları olan "bedrekacıyân" için alınıyordu) kaldırıldığını duyurmuş ve bu amaçla Farsça yazılmış bir kitâbe diktirmişti.⁴⁷ Bu taraflar arasındaki ilk münasebettir. Bilgi bulunmamasına rağmen, olayların akışı istikametinde bakarsak, bu ilişkilerin Hızır Bey devrinde de dostluk çerçevesi içerisinde devam ettiği tahmin edilebilir.

⁴⁴ M. H. Yınanç, 62-64; H. Akın, 46; İ. H. Uzunçarşılı, 108.

⁴⁵ İbn Batûta, I, 230. Seyyah, Süleyman şah'ın kayın pederi Orhan Bey'in yanına kaçtığını ve bundan dolayı babası Mehmet Bey'in çok üzgün olduğunu belirtmektedir.

⁴⁶ ř. Turan, 145 vd.

⁴⁷ T. Baykara, "Denizli'de yeni bulunan iki kitâbe", **Belleten**, XXXIII/130 (Nisan 1969), 159-162.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

III. Hızır Bey'in Ölümü ve Şahsiyeti

Hızır Bey'in ne zaman vefat ettiği kesin olarak bilinmemektedir. Buna rağmen, elimizdeki bazı bilgilerin ışığı altında gerçekçi bir tahminde bulunabiliriz. Şöyle ki: Yıldırım Bayezid, Aydın ve Menteşe Beylikleri topraklarını ele geçirdikten sonra, daha önceden bu beylikler tarafından tanınan ticarî imtiyazları kendisinin de tanıdığını bildirmek için **21 Mayıs 1390** tarihinde Venedik Docu Antonio Venier'e bir mektup göndermişti. Bu mektubunda, '**1353'te Hızır Bey'in imzaladığı, daha sonra onun yerine geçtiği anlaşılan, fakat ismi belirtilmeyen yeğenin bütün hükümleriyle kabul ederek devam etmesine onay verdiği antlaşmayı, kendisinin de aynen tanıdığını**' bildirmektedir.⁴⁸ Bunu destekler mahiyette başka bir bilgi de Matteo Villani adlı İtalyan tarihçiden gelmektedir: Bu tarihçinin **1360** yılı ile ilgili verdiği haberlerde, '**Ayasuluğ beyinin amcası ile mücadeleye girdiği ve bu yüzden ülkesinin büyük zarar gördüğü**' belirtilmektedir.⁴⁹

Bu bilgiler ışığında şunu söylemek gerekiyor ki, Hızır Bey'in ölümünden sonra, ismini bilmediğimiz yeğenlerinden birisi beyliğin yönetimini devralmış ve bir müddet yürütmüştür. İsa Bey, kendisinin de yeğeni olarak görünen bu bey ile, ne kadar sürdüğü belli olmayan bir mücadeleye girerek, sonunda galip gelmiş ve 1360 yılı veya az sonrasında Aydın Oğulları Beyliği'nin yönetimini eline geçirmiştir.⁵⁰ Neticede, Hızır Bey'in 1360 yılından biraz önce öldüğü gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Evliyâ Çelebi'nin bildirdiğine göre, Hızır Bey, Tire'de **Kadı Abdullâtif İbn Ferište (İbn Melek) Medresesi**'nin avlusunda gömülüdür.⁵¹ Yine Evliya Çelebi, bu meşhur kadı'nın, Hızır Bey'in hocalığını yaptığını da söylemektedir.⁵²

⁴⁸ G. Martin Thomas, II, 222; Ş. Turan, 151; P. Wittek, **Menteşe Beyliği**, Trk. tr. O. Ş. Gökyay, Ankara, 1986, 71.

⁴⁹ F. G. Dragomanni, II, 340'dan naklen P. Wittek, 70-71 (not 242).

⁵⁰ İsa Bey'in ismi, muassır tarihçilerden Kalkaşandî'de **Şevval 767/ Haziran-Temmuz 1366** tarihinde Aydın Oğulları beyi olarak geçmektedir. Bu kayıtle, onun yukarıda belirtilen tarihte beyliğin başında bulunduğu kesin olarak anlaşılmaktadır (bkz. Kalkaşandî, **Subhu'l-A'sâ fi Sinâati'l-İnşâ**, Nşr. M. A. İbrahim, Kahire, 1913-20, VIII, 18).

⁵¹ Evliyâ Çelebi, **Seyahatnâme**, Yay. Haz. Mümin Çevik, İstanbul, (tarihsiz), VIII, 564. Yine aynı yerde Hızır Bey'in gömülü olduğu belirtilmektedir.

⁵² Evliyâ Çelebi, a.g.y. İbn Melek, **748/1347** yılında yaptırdığı ve kendi adıyla anılan medresede dersler vermişti (bkz., Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, İstanbul, 1342, I, 216; İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinde İlimiye Teşkilatı**, Ankara, 1965, 229; M. Sözen, **Anadolu Medreseleri**, İstanbul, 1970, II, 234). İbn Batûta'nın **1333'te** Birgi'ye geldiğinde ilk görüştüğü kişilerden birisi de Kadı İbn Ferište idi. Muhyiddîn adındaki müderrisin yanında iken onunla karşılaşmıştı. İbn Batûta, onun dindarlığı, fazileti ve güzel ahlakı sayesinde melek anlamına gelen "Ferište" lâkabıyla anıldığını belirtmektedir (**Tuhfetu'n-Nuzzâr fi Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr**, Beyrut, (Tarihsiz), I, 230).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009

Enverî, Hızır Bey’i “*pehlivan*” sıfatıyla anıyor.⁵³ Bu, onun vücutça iri ve gösterişli olduğunu ortaya koymaktadır. Yine Enverî, Hızır Bey’in ezan okuduğunu söylemektedir⁵⁴ ki, böylece devrin gereği olarak gaza ile meşgul olan bütün Türk beyleri gibi onun da dindar olduğu anlaşılmaktadır.

Bugüne kadar yapılan araştırmalarda, Hızır Bey’in çocuklarının varlığına rastlanmamış ise de, “*Osman*” adında bir oğlunun bulunduğu arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır.⁵⁵

Yine arşiv kayıtlarında, Ayasuluğ’da onun adına izafeten *Hızır Beylü* isimli bir köyün varlığını öğrenmekteyiz.⁵⁶

Enverî, Hızır Bey’in veziri olarak “*Arslan*” adlı birisinden bahsetmektedir. Ayrıca onun çevresindeki bey ve komutanları arasında vezir Arslan’ın oğlu *Togan Bey*⁵⁷, *Hoca Hasan Oğulları*, *Süleyman Bey*, *Hasan Bey* ve kardeşi *Cuga Sübaşı*⁵⁸ ile *İsmail Bey* zikredilmektedir.⁵⁹

571 numaralı Aydın Vakıf Defteri’nde, Hızır Bey’in ismi belirtilmeyen hatununun yaptırdığı bir mescidin vakfından bahsedilmektedir.⁶⁰ Bu, eski Türk devletlerinde görölen, hükümdar ailesinin ülkenin her yerinde sosyal kurumlar inşa ettirerek, ülkesini mamur hale getirmesi ve bu alanda başkalarına örnek olması anlayışının tipik bir görüntüsüdür.

Hızır Bey dönemi Aydın Oğulları hakkında bilgi veren Şihâbeddîn Omarî, beyliğin 60 şehir ve 300’den fazla kalesinin, 70 bin civarında atlıdan oluşun oldukça savaşçı bir kara ordusunun ve denizlerde dolaşan güçlü bir donanmasının bulunduğunu, karada ve denizlerde Hıristiyan Rumlar ve Latinlerle mücadele ettiklerini, bunda da çok başarılı olduklarını belirtmektedir.⁶¹

⁵³ Enverî, 39.

⁵⁴ Enverî, 42.

⁵⁵ **166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)**, Ankara, 1995, 450.

⁵⁶ **166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri**, 412.

⁵⁷ Pîrî Reis, Karaburun yakınlarında “**Emîr Doğan**” adlı bir köyden bahsetmektedir (bkz., **Kitâbu Bahriyye**, Haz. Y. Senemoğlu, İstanbul (Tarihsiz), I, 159). Ayrıca **166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)**’nde Birgi, Güzel Hisar ve İzmir’de aynı isimle, Çeşme’de ise **Emîr Doğanlı**” isimli köylerden bahsedilmektedir (426, 439, 395, 398, 404). Bu köylerin adlarının bu beyden gelmiş olması mümkündür.

⁵⁸ F. Sümer, bu ismi “**Çağa Sübaşı**” şeklinde okumuştur (**Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları**, İstanbul, 1999, II, 758). Yine, arşiv vesikalarında Ayasuluğ’da “**Çıvga Cemâati**” nden bahsedilmektedir ki, bunun yukarıda bahsi geçen kişiyle bir ilişkisi olduğu görölmektedir (**166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)**, 410).

⁵⁹ Enverî, 61.

⁶⁰ Enverî, 55, 108.

⁶¹ Şihâbeddîn Omarî, 46.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Hızır Bey döneminde beyliğin bayrağı hakkında da bilgimiz bulun-maktadır. 1305 yılında İspanya’da doğan, bayraklara meraklı, maceraperest anonim bir Fransisken papazı, 1348’den önce uğradığı Anadolu’da bulunan Türk beylikleri hakkında bilgi verirken, *Atologo* ismiyle andığı Aydın Oğulları’nın ‘*kırmızı zemin üzerine siyah bir daire*’den oluşan bayrağa sahip olduklarını belirtmektedir.⁶² Enverî ise, bu dönemde kullanılan yeşil renkli sancaktan bahsetmektedir⁶³ ki, M. F. Köprülü, bu rengin gâzilik alâmeti olduğunu belirtmektedir.⁶⁴

1333’te Aydın Oğulları ülkesine gelen İbn Batûta, Birgi’de babasının yanında bulunan Hızır Bey ile de görüşmüştü.⁶⁵

Hızır Bey, bilime ve bilim adamlarına saygı ve hürmette kusur etmemekte, onlara maddî desteklerde bulunmaktaydı. İbn Batûta, çeşitli ilimlerle meşgul ve fazilet sahibi ünlü bir fıkıh bilgini olarak gösterdiği Harezmi’nin, Ayasuluğ’a giderek Hızır Bey ile görüştüğünü, onun ihsan ve hediyelerini kabul ettiğini yazmaktadır.⁶⁶

Hızır Bey’in tarihi şahsiyeti hakkında şunları söyleyebiliriz ki: o, kardeşi Umur Bey gibi büyük bir kahramanla beraber mücadelelere atılmış ve onun en büyük destekçisi olmuştu. Siyasî ve askerî faaliyetleri birlikte başarıyla yürütmüşler, kardeşinin ölümünden sonra ise, yalnız ve desteksiz kaldığı için aynı performansı sürdürememişti. Buna rağmen, Venediklilere tanınan ticarî imtiyazların benzerlerini Cenevizlilere de tanımak suretiyle, bir yandan iki rakip devlet arasındaki ticarî çekişmeyi hızlandırırken, diğer yandan da, bu devletleri Haçlı birliğinden koparıp, kendi çıkarları doğrultusunda Aydın Oğulları Beyliği ile iyi geçinmek zorunda bırakması, onun mevcut durumdan faydalanarak Hıristiyan devletlerin baskılarından kurtulmak için ince bir politika takip ettiğini, bu yönüyle, siyasî alanda küçümsenmeyecek bir devlet adamı olduğunu ortaya koymaktadır.

⁶² Anonim Fransisken Papazı, *Libro del Conscimiento*, Nşr. Don Marcos Jimenes de la Espada, Madrid, 1877; İng. tr. C. Markham, *Book of the Knowledge*, London, 1912, 58; N. Danişmend, “On dördüncü asra ait bir İspanyol vesikasına göre: Anadolu Türk beyliklerinin Haçlı bayrakları”, *Türklük*, I, 19-20.

⁶³ Enverî, 38.

⁶⁴ M. F. Köprülü, “Aydın Oğulları tarihine ait”, *TM*, II (1926), 418.

⁶⁵ İbn Batûta, I, 230.

⁶⁶ İbn Batûta, I, 225.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

KAYNAKÇA

- 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)**, Ankara, 1995.
- Abdullah b. Muhammed b. Giâ, **Kitâbu fi'l-Hisâb**, Ayasofya Ktp., No. 2756.
- AKIN, H, **Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma**, İstanbul, 1946.
- ATIYA, A. S., **The Crusade in the Later Middle Ages**, London, 1938.
- BAYKARA, T., “Denizli’de yeni bulunan iki kitâbe”, **Belleten**, XXXIII/130 (Nisan 1969).
- Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, I, İstanbul, 1342.
- Danişmend, N., “On dördüncü asra ait bir İspanyol vesikasına göre: Anadolu Türk beyliklerinin Haçlı bayrakları”, **Türklük**, I, 19-20.
- DELİLBAŞI, M., “Ortaçağ’da Türk hükümdarları tarafından Batılılara ahidnâmelerle verilen imtiyazlara genel bir bakış”, **Belleten**, XLVII/185 (1983).
- DRAGOMANNI, F. G., **Collezione di Storici Italiana editi e inediti**, Firenze, I, 1844-1845.
- ENVERÎ, **Dustûr-nâme-i Enverî**, Nşr. M. H. Yınanç, İstanbul, 1928.
- Evliyâ Çelebi, **Seyahatnâme**, Yay. Haz. Mümin Çevik, VIII, İstanbul, (tarihsiz).
- HEYD, W., **Yakın-Doğu Ticaret Tarihi**, Trk. tr. E. Z. Karal, I, Ankara, 1975.
- İbn Batûta, **Tuhfetu’n-Nuzzâr fi Garâibi’l- Emsâr ve Acâibi’l-Esfâr**, I, Beyrut, (Tarihsiz).
- Kalkaşandî, **Subhu’l-A’sâ fi Sinâati’l-İnşâ**, Nşr. M. A. İbrahim, VIII, Kahire, 1913-20.
- KÖPRÜLÜ, M. F., “Aydın Oğulları tarihine ait”, **TM**, II (1926).
- LEMERLE, P, **L’Emirat d’Aydın Byzance et l’Occident Recherches sur “La Geste d’Umur Pacha”**, Paris, 1957.
- Libro del Conscimiento**, Nşr. Don Marcos Jimenes de la Espada, Madrid, 1877; İng. tr. C. Markham, **Book of the Knowledge**, London, 1912.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

- Martin Thomas, G., **Diplomatorium Veneto Levantinum, I. 1300-1350**, Venetiis, 1899; Trk. tr. Behçet Güçer, **Venedik ve Doğuya Ait Siyasi Akitler Mecmuası, I**, (TTK Ktp. Basılmamış Tercüme).
- Nicephori Gregorae, **Byzantina Historia**, Ed. L. Schopen, I, Bonnae, 1829-30.
- NICOL, D. M., **Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)**, Trk. tr. B. Umar, İstanbul, 1999.
- Ostrogorsky, G., **Bizans Devleti Tarihi**, Trk. tr. F. Işıltan, Ankara, 1981.
- Pîrî Reis, **Kitâbu Bahriyye**, Haz. Y. Senemoğlu, I, İstanbul (Tarihsiz).
- RUNCIMAN, S., **Haçlı Seferleri Tarihi**, Trk. tr. F. Işıltan, Ankara, 1987.
- SÖZEN, M., **Anadolu Medreseleri, II**, İstanbul, 1970.
- SÜMER, F., **Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları, II**, İstanbul, 1999.
- TOGAN, Z. V., "Moğollar devrinde Anadolu'nun iktisadî vaziyeti", **THİTM, I**.
- TURAN, Ş., **Türkiye-İtalya İlişkileri, I. Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine**, İstanbul, 1990.
- UZUNÇARŞILI, İ. H., **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara, 1988.
- UZUNÇARŞILI, İ. H., **Osmanlı Devletinde İlmiye Teşkilatı**, Ankara, 1965.
- WITTEK, P., **Menteşe Beyliği**, Trk. tr. O. Ş. Gökyay, Ankara, 1986.
- YINANÇ, M. H., **Düsturnâme-i Enverî'ye Medhal**, İstanbul, 1929.
- ZACHARIADOU, E. A., **Trade and Crusade, Venetian Crete and Emirates of Mentesh and Aydın (1300-1415)**, Venice, 1983.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*